

Денис С. Міхнюк*

СТАН РИНКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ З ЛІСОВИМ КОМПОНЕНТОМ: ОБСЯГИ, СТРУКТУРА, ДИНАМІКА

У статті досліджено стан ринку екологічного туризму з лісовим компонентом в Україні, із фокусом на Закарпатську область. Розглянуто теоретико-методологічні засади та міжнародні підходи до розвитку сталого туризму. На основі статистичних даних (2015–2024 рр.) проаналізовано обсяги, структуру та динаміку туристичних потоків. Виявлено тенденції зростання у 2015–2019 рр., спад під час пандемії COVID-19 та часткове відновлення у 2022–2024 рр. Визначено ключові проблеми: інфраструктурна недостатність, фрагментарність статистики, екологічні ризики та вплив воєнного стану. Обґрунтовано перспективні напрями розвитку: розвиток еко-інфраструктури, цифровізація обліку відвідуваності, інтеграція wellness-практик та «лісових ванн», а також міжнародна кооперація. Зроблено висновок, що екотуризм з лісовим компонентом є сегментом із високим потенціалом для підвищення конкурентоспроможності України на глобальному туристичному ринку.

Ключові слова: екологічний туризм, лісовий туризм, рекреація, сталий розвиток, національні парки.

Табл. 2. Літ. 18.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-287-504-510

Denis Mikhniuk

STATE OF THE ECOLOGICAL TOURISM MARKET WITH A FOREST COMPONENT: VOLUMES, STRUCTURE, DYNAMICS

The article examines the state of the ecological tourism market with a forest component in Ukraine, with a focus on the Transcarpathian region. Theoretical and methodological principles and international approaches to the development of sustainable tourism are considered. Based on statistical data (2015–2024), the volumes, structure and dynamics of tourist flows are analyzed. Growth trends in 2015–2019, a decline during the COVID-19 pandemic and a partial recovery in 2022–2024 are identified. Key problems are identified: infrastructural insufficiency, fragmented statistics, environmental risks and the impact of martial law. Prospective development directions are substantiated: development of eco-infrastructure, digitalization of attendance accounting, integration of wellness practices and "forest baths", as well as international cooperation. It is concluded that ecotourism with a forest component is a segment with high potential for increasing the competitiveness of Ukraine in the global tourism market.

Keywords: ecological tourism, forest tourism, recreation, sustainable development, national parks.

Peer-reviewed, approved and placed: 21.05.2025.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток туризму характеризується посиленням інтересу до сталих та екологічно орієнтованих форм відпочинку. Одним із ключових сегментів у цій площині виступає екологічний туризм з лісовим компонентом, що поєднує рекреаційний, оздоровчий та природоохоронний аспекти. Лісові екосистеми виконують надзвичайно важливу функцію у формуванні туристичних продуктів: вони забезпечують умови для активного та пасивного відпочинку, є джерелом оздоровчих практик (лісові ванни, терапевтичні маршрути), а також створюють основу для збереження біорізноманіття.

* Open International University of Human Development "Ukraine". Ukraine.

Водночас український ринок екологічного туризму перебуває під впливом низки викликів, серед яких недостатня розвиненість інфраструктури та сервісів у національних парках і рекреаційних лісах; відсутність системної статистики щодо відвідуваності природоохоронних територій; обмежений рівень інтеграції до європейських і світових еко-туристичних мереж; зовнішні чинники (пандемія COVID-19, війсьний стан), які вплинули на туристичні потоки та динаміку попиту. За цих умов виникає потреба у комплексному дослідженні обсягів, структури та динаміки розвитку ринку екотуризму з лісовим компонентом, що дозволить визначити сучасні тенденції та перспективи його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідження [1; 6] акцентують на значному рекреаційному потенціалі українських Карпат та Полісся, проте водночас підкреслюють низький рівень інституційної підтримки та обмежену статистичну базу. У міжнародних публікаціях більше уваги приділяється інтеграції екотуризму у політику сталого розвитку та оцінці економічних ефектів від використання лісових ресурсів [10-12; 17].

Метою дослідження є аналіз сучасного стану ринку екологічного туризму з лісовим компонентом в Україні на прикладі Закарпатської області з урахуванням його обсягів, структури та динаміки розвитку у 2015–2024 рр., а також визначення ключових тенденцій, проблем та перспектив подальшого зростання.

Основні результати дослідження. У світовій практиці екотуризм розглядається як один із драйверів сталого розвитку територій, що поєднує економічні вигоди з екологічною відповідальністю. За оцінками міжнародних організацій, на природоорієнтований туризм припадає близько 7% глобального ринку подорожей, що еквівалентно понад 600 млрд дол. США щорічно. В Україні ж потенціал лісових територій як основи для розвитку екотуризму реалізується лише частково. Зважаючи на значну частку лісів у структурі природних ресурсів Закарпаття, Карпатського та Поліського регіонів, вивчення цього питання набуває не лише наукового, а й практичного значення для формування регіональних стратегій відновлення туризму та залучення інвестицій.

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення екологічного туризму. Класичне визначення пропонує Ектор Себальос-Ласкуран [10], який трактує екотуризм як «відповідальні подорожі до природних територій, що сприяють охороні довкілля та підтримують добробут місцевих громад». Подібну позицію займає і Всесвітня туристична організація (UNWTO), яка акцентує на природоохоронному, освітньому та сталому характері цього виду діяльності.

Окремим напрямом є лісовий туризм (forest-based tourism), що охоплює рекреаційні поїздки до лісових екосистем, включаючи піші походи, кемпінг, спостереження за дикою природою, практики «лісових ванн» (shinrin-yoku) [13], а також екоосвітні маршрути. У низці досліджень [15-17] підкреслюється психологічний та оздоровчий ефект від контакту з лісовими середовищами, що робить цей сегмент ключовим у системі wellness-туризму.

Дослідження екологічного туризму з лісовим компонентом здійснюється з використанням міждисциплінарних підходів, зокрема:

- Статистичний аналіз — оцінка обсягів туристичних потоків, динаміки відвідуваності національних парків, аналіз попиту на послуги туроператорів та закладів розмішування [11].

- Структурний аналіз — вивчення сегментації ринку за видами активностей (піші маршрути, кемпінг, wellness-ретрити, орнітологічні тури тощо) та групами споживачів (місцеві жителі, внутрішні туристи, іноземці).

- Порівняльний аналіз — співставлення регіональних показників України із загальносвітовими тенденціями [16; 18].

- Інституційний підхід — розгляд ролі державних та місцевих органів влади, природоохоронних установ та приватного бізнесу у формуванні туристичної пропозиції.

- Просторовий аналіз — картографування лісових туристичних маршрутів та оцінка щільності інфраструктурної мережі.

Методологія даного дослідження базується на поєднанні кількісного аналізу статистичних даних за 2015–2024 рр. із якісною оцінкою структурних та інституційних чинників, що дозволяє комплексно охарактеризувати стан і перспективи ринку.

У 2024 році міжнародний туризм практично досяг докризового рівня, склавши близько 1,4 млрд міжнародних поїздок, що становить 99% від показників 2019 року [16]. У структурі світового туристичного ринку екотуризм займає все більш значущі позиції. За оцінками Всесвітньої ради з питань туризму та подорожей (WTTC), nature-based tourism становить близько 7% глобального туризму, генеруючи понад 600 млрд дол. США щороку. Понад 80% усіх туристичних продуктів і послуг прямо чи опосередковано залежать від стану природних екосистем, серед яких ключове місце належить лісам [18].

Важливим індикатором попиту на природні території є динаміка відвідувань у країнах із розвиненою системою національних парків. Так, у США у 2024 році зафіксовано рекордні 331,9 млн відвідувань національних парків, що на 2% більше, ніж у 2023 році, та перевищує попередній історичний максимум 2016 року [14]. Це підтверджує загальносвітову тенденцію зростання зацікавленості у природоорієнтованому туризмі.

Що стосується загальнонаціонального контексту України, то за даними Державної прикордонної служби України, у 2023 році країну відвідали близько 2,45 млн іноземців, а у 2024 році — 2,54 млн осіб (усі цілі в'їзду, включно з туристичними та діловими) [4]. Попри обмеження воєнного стану, збереження стабільного потоку свідчить про стійкий інтерес до України як до туристичної дестинації, зокрема в сегменті природного туризму.

Лісовий фонд України становить 10,4 млн га земель, покритих ліською рослинністю (9,6 млн га), що дорівнює близько 15,9% території держави [3]. Це створює вагомий ресурсну базу для розвитку лісоорієнтованого екотуризму. Особливу роль у цьому процесі відіграють Карпати та Полісся, де зосереджені найбільш привабливі для туристів лісові масиви.

Закарпаття виступає ключовим центром розвитку екологічного туризму з лісовим компонентом в Україні. Статистичні дані свідчать, що у 2015–2019 рр. кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами в області, зросла майже утричі — з 10,7 тис. осіб у 2015 р. до 28,0 тис. у 2019 р. [2]. У

колективних засобах розмішування за цей період щороку розмішувалося понад 250–300 тис. осіб, що відображає масштаб внутрішнього попиту (табл 1).

Таблиця 1. Туристичні потоки та розміщення у Закарпатській області (2015–2020), узагальнено автором за [2; 5; 9]

Рік	Обслуговано туристів, осіб	Іноземні (в'їзні)	Вийзні	Внутрішні	Розміщено у КЗР, осіб	КЗР: кількість місць
2015	10 656	13	7 594	3 049	220 644	17 929
2016	11 601	68	7 939	3 594	230 000	16 930
2017	14 652	102	10 534	4 016	269 250	15 865
2018	25 348	183	18 907	6 258	313 082	15 310
2019	28 044	~80	19 962	7 968	н/д	н/д
2020	14 669	0	12 156	2 513	н/д	н/д

У 2018 році лише озеро Синевир відвідали близько 300 тис. туристів [7], що демонструє реальний потенціал лісового екотуризму, який значно перевищує показники організованих туроператорами поїздок.

У 2022–2024 рр. національні парки Закарпаття (НПП «Синевир», Карпатський біосферний заповідник, НПП «Зачарований край» та Ужанський НПП) прийняли від 112 тис. відвідувачів у 2022 р. до 218,9 тис. у 2023 р., після чого у 2024 р. зафіксовано зниження до 173,2 тис. осіб. Найбільше навантаження стабільно припадає на НПП «Синевир», який акумулює понад 80% усіх туристів регіону [5; 8]

Таблиця 2. Відвідування національних парків Закарпаття (2022–2024), узагальнено автором за [5; 7; 8; 9]

Рік	Усього відвідувачів	НПП «Синевир»	Карпатський біосферний заповідник	Ужанський НПП	НПП «Зачарований край»
2022	112 012	99 271	10 006	1 700	1 035
2023	218 920	186 100	28 000	1 967	2 835
2024	173 200	149 600	17 000	4 100	2 500

Аналіз часових рядів дозволяє виокремити три ключові етапи:

1 етап - період зростання (2015–2019 рр.), коли туристичний ринок Закарпаття демонстрував стабільне зростання. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, збільшилася з 10,7 тис. у 2015 р. до 28,0 тис. у 2019 р. (+162%) [2]. У колективних засобах розмішування (КЗР) у цей період щороку зупинялося понад 250–300 тис. осіб. Зростання було зумовлене розвитком інфраструктури, зростанням внутрішнього попиту та популяризацією Карпат як дестинації екотуризму.

2 етап - кризовий спад (2020 р.) Пандемія COVID-19 спричинила різке скорочення туристичних потоків: у 2020 р. обслуговано лише 14,7 тис. туристів, що на 47,6% менше, ніж у 2019 р. [4]. Водночас кількість іноземних відвідувачів майже зникла, а структура ринку змістилася в бік внутрішнього туризму.

3 етап - відновлення та воєнні обмеження (2022–2024 рр.) Попри зовнішні виклики, у національних парках Закарпаття відбулося поступове

відновлення. Так, зокрема у 2022 р. парки мали 112,0 тис. відвідувачів; у 2023 р. — 218,9 тис. (що становить +95,4% до 2022 р.); у 2024 р. — 173,2 тис. (що менше на 20,8% по відношенню до 2023 р., але на 54,6% більше, ніж у 2022 р.) [4][5]. Найбільше навантаження традиційно припадає на НПП «Синевир» (80% усіх відвідувань).

У 2015–2019 рр. середньорічний приріст організованих туристів становив біля 21%, а у 2020 р. спад склав майже 50%. У 2022–2023 рр. зафіксовано рекордне відновлення (+95%), після чого у 2024 р. відбулося часткове зниження, проте рівень залишився значно вищим, ніж у 2022 р.

Аналіз сучасного стану ринку екологічного туризму з лісовим компонентом в Україні засвідчив наявність ряду системних обмежень:

1. Інфраструктурна недостатність. У багатьох національних парках і рекреаційних лісах відсутні облаштовані маршрути, санітарні зони, інформаційні центри та належні умови для довготривалого перебування туристів. Це стримує розвиток масового екотуризму та знижує конкурентоспроможність у порівнянні з європейськими країнами [17].

2. Фрагментарність статистичної бази. Державна статистика фіксує лише обсяги туристів, обслугованих туроператорами, та дані щодо колективних засобів розміщування. При цьому системні дані щодо відвідуваності національних парків і заповідників відсутні або подаються несистематично. Це ускладнює оцінку реального масштабу ринку та планування політики.

3. Екологічні ризики. Зростання туристичних потоків без належного контролю призводить до перевантаження популярних локацій (наприклад, озеро Синевир), накопичення відходів та ризиків для біорізноманіття.

4. Безпековий фактор. В умовах воєнного стану частина регіонів залишається малодоступною для туристів, що знижує потенціал міжнародного сегменту та обмежує географію внутрішнього туризму.

Висновки. Отже, екотуризм із лісовим компонентом в Україні перебуває на етапі становлення, але має високий потенціал зростання. Ключові виклики пов'язані з інфраструктурними, статистичними та безпековими бар'єрами. Водночас перспективи розвитку пов'язані з інтеграцією у глобальні тренди сталого туризму, впровадженням wellness-практик та цифрових рішень, а також із підвищенням ролі місцевих громад у збереженні та використанні лісових ресурсів.

1. Бейдик О. О., Топалова О. І., Сірук В. Ю. Традиційні та нетрадиційні культурно-інформаційні системи України та світу. Географія та туризм. 2019. Вип. 51. С. 3–11.

2. Головне управління статистики у Закарпатській області. Закарпаття – санаторії та туризм (2000–2017). Ужгород: ГУС, 2017. 78 с.

3. Державне агентство лісових ресурсів України. Звіт про стан лісового фонду України. Київ: Держлісагентство, 2024.

4. Державне агентство розвитку туризму України. Статистика туризму 2023–2024 рр. Київ: ДАРТ, 2024.

5. Закарпатська обласна державна адміністрація. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2027 року. Ужгород: Закарпатська ОДА, 2020. 145 с.

6. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: монографія. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 259 с.

7. Національний природний парк «Синевир». Озеро Синевир відвідали близько 300 тисяч туристів у 2018 році. Синевир: Адміністрація НПП, 2018.
8. Суспільне Новини. Національні парки Закарпаття у 2024 році відвідали понад 170 тисяч туристів. Ужгород: Суспільне, 2024.
9. Управління туризму та курортів Закарпатської ОДА. Підсумки розвитку туризму в Закарпатській області у 2022–2023 рр. Ужгород: Закарпатська ОДА, 2023.
10. Ceballos-Lascuráin H. Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development. Gland: IUCN, 1996. 328 p.
11. Gussling S., Scott D., Hall C. M. Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*. 2021. Vol. 29, № 1. P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>.
12. Global Wellness Institute. The Global Wellness Economy: Looking Beyond COVID. URL: <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/the-global-wellness-economy-looking-beyond-covid/>
13. Japan National Tourism Organization. The Japanese practice of Shinrin-yoku, or forest bathing, is the simple and therapeutic act of spending time in a forest. URL: <https://www.japan.travel/en/guide/forest-bathing/>
14. National Park Service (NPS). Annual visitation statistics 2024. Washington, DC: U.S. Department of the Interior, 2025.
15. Turvdinen L., Uusitalo M., Silvennoinen H., Hasu E. Towards sustainable growth in nature-based tourism destinations: Clients' views of land use options in Finnish Lapland. *Tourism Management*. 2017. Vol. 63. P. 257–266. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.10.003>
16. UNWTO. World Tourism Barometer. Madrid: United Nations World Tourism Organization, 2024.
17. Weaver D. Sustainable Tourism: Theory and Practice. London: Routledge, 2020. 312 p.
18. World Travel & Tourism Council (WTTC). Nature Positive Travel & Tourism. London: WTTC, 2022.

-
1. Beidyk O. O., Topalova O. I., Siruk V. Yu. Tradytsiini ta netradytsiini kulturno-informatsiini systemy Ukrainy ta svitu. Heohrafiia ta turizm. 2019. Vyp. 51. S. 3–11.
 2. Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskii oblasti. Zakarpattia – sanatorii ta turizm (2000–2017). Uzhhorod: HUS, 2017. 78 s.
 3. Derzhavne ahentstvo lisovykh resursiv Ukrainy. Zvit pro stan lisovoho fondu Ukrainy. Kyiv: Derzhlisahentstvo, 2024.
 4. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy. Statystyka turyzmu 2023–2024 rr. Kyiv: DART, 2024.
 5. Zakarpatska oblasna derzhavna administratsiia. Stratehiia rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period do 2027 roku. Uzhhorod: Zakarpatska ODA, 2020. 145 s.
 6. Matsola V. I. Rekreatsino-turystychnyi kompleks Ukrainy: monohrafiia. Lviv: Instytut rehion-alnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 1997. 259 s.
 7. Natsionalnyi pryrodnyi park «Synevyr». Ozero Synevyr vidvidaly blyzko 300 tysyach turystiv u 2018 rotsi. Synevyr: Administratsiia NPP, 2018.
 8. Suspilne Novyny. Natsionalni parky Zakarpattia u 2024 rotsi vidvidaly ponad 170 tysyach turystiv. Uzhhorod: Suspilne, 2024.
 9. Upravlinnia turyzmu ta kurortiv Zakarpatskoi ODA. Pidsumky rozvytku turyzmu v Zakarpatskii oblasti u 2022–2023 rr. Uzhhorod: Zakarpatska ODA, 2023.
 10. Ceballos-Lascuráin H. Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for Its Development. Gland: IUCN, 1996. 328 p.
 11. Gussling S., Scott D., Hall C. M. Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*. 2021. Vol. 29, № 1. P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>.
 12. Global Wellness Institute. The Global Wellness Economy: Looking Beyond COVID. URL: <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/the-global-wellness-economy-looking-beyond-covid/>
 13. Japan National Tourism Organization. The Japanese practice of Shinrin-yoku, or forest bathing, is the simple and therapeutic act of spending time in a forest. URL: <https://www.japan.travel/en/guide/forest-bathing/>
 14. National Park Service (NPS). Annual visitation statistics 2024. Washington, DC: U.S. Department of the Interior, 2025.

15. Тугвдінен L., Uusitalo M., Silvennoinen H., Hasu E. Towards sustainable growth in nature-based tourism destinations: Clients views of land use options in Finnish Lapland. *Tourism Management*. 2017. Vol. 63. P. 257–266. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.10.003>
16. UNWTO. World Tourism Barometer. Madrid: United Nations World Tourism Organization, 2024.
17. Weaver D. Sustainable Tourism: Theory and Practice. London: Routledge, 2020. 312 p.
18. World Travel & Tourism Council (WTTC). Nature Positive Travel & Tourism. London: WTTC, 2022.